

FILOSOFISCH CONSULENTSCHAP: ZWARTE DOOS VAN PANDORA?

door Katrien SCHAUBROECK en Jens DE VLEMINCK (Leuven)

1. INLEIDING

Lange tijd had de filosofie het imago te zijn voorbehouden aan een select clubje academici en andere ingewijden. Filosofie was er uitsluitend voor de filosofen, teruggetrokken in de geborgenheid van stoffige studeerkamers, ver weg van het leven in de straat. Dit beeld is de laatste decennia duidelijk aan het veranderen. De filosofie lijkt zich te hebben bevrijd uit haar elitaire harnas. Jostein Gaarders filosofische bestseller *De wereld van Sofie* werd wereldwijd verslonden door zowel kinderen als volwassenen.¹ Elke zichzelf respecterende boekhandel beschikt over een filosofiesectie met appellerende titels als *Geen pillen maar Plato*, *De troost van de filosofie* en *Filosofie van de levenskunst*.² De

Katrien SCHAUBROECK (1980) promoveerde op een proefschrift over praktische redenen en is als postdoctoraal onderzoeker (FWO-Vlaanderen) verbonden aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte (K.U.Leuven).

Jens DE VLEMINCK (1979) studeerde wijsbegeerte en familiale & seksuologische wetenschappen te Leuven. Hij is assistent aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte en de Faculteit Rechtsgeleerdheid (K.U.Leuven).

¹ J. GAARDER, *De wereld van Sofie. Roman over de geschiedenis van de filosofie*, Antwerpen, Houtekiet/Fontein, 1991.

² L. MARINOFF, *Geen pillen maar Plato. Filosofie als oplossing voor alledaagse problemen*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 2000; A. DE BOTTON, *De troost van de filosofie*, Amsterdam, Atlas, 2004; W. SCHMID, *Filosofie van de levenskunst. Inleiding in het mooie leven*, Amsterdam, Ambo, 2007.

betere krantenkiosk smukt haar gamma lifestylemagazines op met filosofiemagazines, filosofiekalenders en filosofieparafernalia allerhande. Daarin wordt reclame gemaakt voor de meest diverse filosofiecurssussen en -workshops, georganiseerd door volkshogescholen, zelfstudie-instituten en vrijetijdsverenigingen.³ Deze steeds verder uitdijende trend werd aanvankelijk in academische middens met argusogen gevolgd. De toenmalige critici ontpoppen zich echter vandaag niet zelden tot mediagenieke filosofiesterren.

Cultuurpessimisten hoeven zich geen zorgen te maken. De ‘klassieke’ academische filosofie houdt stand als hoeder van haar cultuurhistorische erfenis. Maar daarnaast is er in exponentieel toenemende mate ruimte vrijgekomen voor de zogenaamde ‘praktische filosofie’. Het is verleidelijk deze term in verband te brengen met het aristotelische of kantiaanse onderscheid tussen de theoretische en de praktische rede. De praktische filosofie beperkt zich echter niet tot de vragen die we oorspronkelijk terugvinden in de ethiek en de moraalfilosofie. Ze beoogt precies een historisch gegroeide kloof tussen filosofie als een theoretische en didactische discipline enerzijds en het leven van alledag anderzijds te overstijgen in een filosofie die aansluiting vindt bij de échte levensvragen. Naast de *philosophie philosophique*, ontstaat zo een filosofie die voor een breed publiek toegankelijk én relevant kan zijn.

De praktische filosofie is zich gaandeweg gaan differentiëren en organiseren binnen een heuse canon aan uiteenlopende, doch inhoudelijk verwante filosofische praktijken. Het bekendste voorbeeld hiervan is het ‘socratisch gesprek’. In 1922 introduceerde de Duitse filosoof Leonard Nelson deze gespreksmethode waarbij de deelnemers via een socratische dialoog naar een gemeenschappelijk begrip streven betreffende een specifiek probleem.⁴ De techniek kent ook in Nederland en België nog steeds een groot succes, onder meer door het werk van Jos Kessels.⁵ Wellicht is de meest laagdrempelige manier om met de praktische filosofie kennis te maken het uit Parijs overgewaaid

³ Zie K. VAN ROSSEM, ‘Woekerend denken. Filosoferen in een volkshogeschool’, in: O. CRAPELS en E. KARSSING (Red.), *Filosofie in praktijk*, Assen, Van Gorcum, 2000, pp. 56-68.

⁴ L. NELSON, *De socratische methode*, ingeleid door J. KESSELS, Amsterdam, Boom, 1994.

⁵ Zie o.a. J. KESSELS, *De jacht op een idee. Visie, strategie, filosofie*, Amsterdam, Boom, 2009.

filosofiecafé. De Franse filosoof Marc Sautet beschrijft de door hem geïnitieerde filosofische praktijk in zijn *Un café pour Socrate*.⁶ Een lekenpubliek verzamelt zich op vaste tijdstippen in cafés en andere openbare plaatsen om er, onder leiding van een moderator, filosofische discussies te voeren over zelfgekozen onderwerpen.⁷ De filosofische praktijk ontwikkelt zich echter niet uitsluitend als een vrijblijvend curiosum binnen de vrijetijdssector. Steeds meer bedrijven ontdekken de filosoof als gangmaker bij discussies op verschillende beleidsniveaus, als filosofisch adviseur of als lesgever in opleidingscursussen. Ook in het onderwijs krijgt filosofie meer aandacht dankzij de steeds professioneler uitgewerkte methodes voor ‘Filosoferen met kinderen en jongeren’, zoals onder meer het P4C-programma van de Amerikaanse filosoof Matthew Lipman.⁸

Deze bijdrage wil stilstaan bij een zeer specifieke gestalte van de praktische filosofie, namelijk het filosofisch consulentenschap. In het kielzog van bovengenoemde fenomenen treedt deze praktijk sinds kort ook in Vlaanderen meer en meer in de openbaarheid. Vanuit onze positie als academische filosofen willen we een eerste aanzet geven om het filosofisch consulentenschap onder de aandacht te brengen. Met dit artikel beogen we op niet-exhaustieve wijze een stand van zaken te ontwikkelen van dit intrigerende fenomeen: waar komt het filosofisch consulentenschap vandaan, wat is het en hoe kan het evolueren? Eerst geven we zeer beknopt aan hoe de opgang van het filosofisch consulentenschap als een vorm van praktische filosofie historisch kan worden gekaderd. Vervolgens stellen we de vraag naar de identiteit van het filosofisch consulentenschap. Dat gebeurt in eerste instantie via een positieve begripsbepaling om vervolgens na te gaan hoe het zich verhoudt tot het domein

⁶ M. SAUTET, *Un café pour Socrate. Comment la philosophie peut nous aider à comprendre le monde d'aujourd'hui*, Paris, Laffont, 1995.

⁷ Voor een gedetailleerde beschrijving, zie C. PHILLIPS, *Café Socrates. Een frisse kijk op de filosofie*, Rotterdam, Lemniscaat, 2003.

⁸ Zie M. LIPMAN, A.M. SHARP and F.S. OSCANYAN, *Philosophy in the Classroom*, Philadelphia, Temple UP, 1999. Voor informatie over Lipmans project en de bijhorende handboeken zie: <http://p4c.com>. Hoewel filosofieonderwijs in Vlaanderen meer aandacht krijgt, wordt het nog steeds stiefmoederlijk behandeld. Zie K. SCHAUBROECK, F. DEFOORT en S.E. CUYPERS, ‘Tussen droom en daad. De toekomst van het filosofisch onderwijs in Vlaamse middelbare scholen’, *Pedagogiek. Wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming* 27/2007, pp. 11-28.

van de geestelijke gezondheidszorg. Op basis van deze wezensbepaling formuleren we ten slotte enkele kanttekeningen bij de lotgevallen van het filosofisch consulentchap en geven we kort aan wat volgens ons zijn uitdagingen en groeikansen zijn.

2. PRAKTISCHE FILOSOFIE: *à la recherche du temps perdu?*

De huidige interesse in de praktische filosofie, begrepen als filosofie betrokken op de alledaagse levenspraktijk, sluit aan bij het karakter van filosofie in de antieke oudheid. Aanvankelijk was immers van een splitsing tussen een theoretische en praktische interesse geen sprake. De filosofie was naast een theoretische bezigheid primordiaal “een manier van leven”.⁹ De theorie had een louter ondersteunende functie als verantwoording en inkadering van een ‘filosofie als levenswijze’. Socrates fungeert vaak als prototype voor deze incarnatie van het geleefde leven als filosofisch testament.¹⁰ De postsocratische filosofische scholen, zoals Plato’s Academie, Aristoteles’ Lyceum, en deze van het cynisme, pyrronisme, epicurisme en stoïcisme, beoogden meestal het creëren van een hechte leefgemeenschap rond een bepaalde levenswijze. Daarbij was er een centrale plaats voor ‘spirituele oefeningen’ om deze levenswijsheid aan te leren en te onderhouden. De filosofische levenswijze, die hand in hand ging met rationeel inzicht, vormde het hoogste goed, aangezien ze oriënterend was voor een authentieke levensvervulling.

Een bijkomende dimensie van de antieke filosofie als levenswijsheid en levenswijze is haar fundamentele verwevenheid met de antieke geneeskunde. De intieme relatie tussen beide disciplines toont zich vanaf de presocratici, over Plato en Aristoteles, tot op het einde van de Griekse oudheid.¹¹ Bij Plato, die een tijdgenoot was van Hippocrates, neemt de geneeskunde een “paradigmatische plaats” in tussen de kunsten die als

⁹ Zie P. HADOT, *Filosofie als een manier van leven*, Amsterdam, Ambo, 2003.

¹⁰ Zie P. HADOT, *Lofrede op Socrates*, 's-Hertogenbosch, Voltaire, 2003.

¹¹ Zie J. GODDERIS, *De beste arts zij ook een filosoof?*, Leuven, Peeters, 1997; ID., *Een arts is vele ander mensen waard. Inleiding tot de antieke geneeskunde*, Leuven, Peeters, 1999.

model functioneren voor de filosofie.¹² Net als de geneeskunde, is de filosofie niet als dusdanig gericht op theoretische kennis. Ze heeft in se een prescriptief karakter dat de toepassing in de praktijk beoogt. In de hellenistische periode was de opvatting wijdverbreid dat de taak van de filosoof erin bestond om de ziel te genezen, zoals een arts het lichaam geneest.¹³ Voor de filosoof als de ‘arts van de ziel’ schiet de filosofie die louter theorie blijft tekort, net zoals de theoretische kennis van het lichaam voor een arts nooit een doel op zichzelf vormt.

In de oudheid betreft het praktische doel van de filosofie, net als dat van de geneeskunde, het bevorderen van de gezondheid van de mens.¹⁴ De praktische filosofie als geneeskunde van de ziel heeft een therapeutische functie, namelijk de ziel te genezen van haar zorgen, angsten en pijnen.¹⁵ Haar doelstelling was de *eudaimonia* als uitdrukking van een blijvend dynamisch streven, een activiteit van ‘menselijke bloei’.¹⁶ Dat streven naar geluk is onmogelijk bij de ‘zieke zielen’, mensen die emotioneel uit evenwicht worden gebracht door ziekmakende overtuigingen. De therapeutische ambities van de praktische filosofie hebben betrekking op dit cognitieve karakter van de passies. Ze wil negatieve overtuigingen corrigeren of isoleren zodat ze hun pathogene invloed verliezen. Het is het individu zelf dat aan zijn innerlijke rust moet werken in de context van een gemeenschap. De filosofie richt dus een appel tot het individu inzake de eigen verantwoordelijkheid in de zorg voor de psyche.

¹² Zie ID., *Naar de sterren kijken. Plato, de menselijke dwaasheid en haar medicijn*, Leuven, Peeters, 1997, p. 8.

¹³ M. NUSSBAUM, *The Therapy of Desire. Theory and Practice in Hellenistic Ethics*, Princeton, Princeton UP, 1994.

¹⁴ Uiteraard kunnen we niet genoeg benadrukken dat men (psychische) ‘gezondheid’ en ‘ziekte’ steeds moet begrijpen als relatief ten opzichte van hun historische en socioculturele context. Zo is bijvoorbeeld de hippocratische ‘melancholie’ helemaal niet te vergelijken met wat men vandaag de dag onder de term ‘depressie’ verstaat (Zie J. GODDERIS, *Kan men een hemel klaren, even zwart als drek? Historische, psychiatrische en fenomenologisch-antropologische beschouwingen over depressie en melancholie*, Leuven/Apeldoorn, Garant, 2000; T. DEHUE, *De depressie-epidemie*, Amsterdam, Augustus, 2008; I. HACKING, *The Social Construction of What?*, Cambridge (Mass.), Harvard UP, 1999).

¹⁵ Het is dan ook niet verwonderlijk dat Henri Ellenberger, de grondlegger van de historiografie van de psychiatrie, de praktische filosofie omschrijft als ‘filosofische psychotherapie’ (H. ELLENBERGER, *The Discovery of the Unconscious. The History and Evolution of Dynamic Psychiatry*, New York, Basic Books, 1970, pp. 40-43).

¹⁶ M. NUSSBAUM, *The Therapy of Desire*, p. 15, noot 5.

Het is precies dit aspect van de filosofie, als levenswijze en zorg voor zichzelf, dat na de oudheid eeuwenlang naar de periferie van het filosofische bedrijf zou verdwijnen. Eén van de belangrijkste verklaringen voor de wegdeemstering van de praktische en therapeutische interesse van de filosofie is gerelateerd aan haar middeleeuws statuut als *ancilla* van de theologie. De middeleeuwse filosofie lag aanvankelijk in het verlengde van het heidense denken. Zo nam ze bijvoorbeeld de eerder vermelde geestelijke oefeningen over. De christelijke heilsleer zorgde er echter al gauw voor dat het existentiële aspect van de filosofie overbodig werd. De filosofie werd gereduceerd tot een zuiver theoretisch discours dat enkel tot doel had het inhoudelijke programma van de christelijke levenswijze rationeel te legitimeren. De praktische en existentiële aspecten van de filosofie werden door de christelijke mystiek en spiritualiteitsbewegingen op de filosofie veroverd. De filosofie is op deze manier haar praktische interesse kwijtgespeeld. Een beperkte stroming in de late middeleeuwen is er echter in geslaagd om de praktische interesse te bewaren. Deze kent een heropleving in de renaissance. Intellectuelen als Petrarca, Erasmus en Montaigne, die ook wel eens de Franse Socrates werd genoemd, hunkeren naar de filosofie die dicht bij het leven staat.¹⁷ Zowel bij Descartes, Spinoza als Kant treffen we bescheiden restanten aan van de antieke filosofie als een onderneming gericht op de levenspraktijk. Ondanks het primaat van de theoretische filosofie kan men dus ook in de moderne wijsbegeerte sporen vinden van de antieke basisinspiratie.

Naast de antieke benadering van de filosofie als levenswijze, hebben minstens twee andere filosofische tendensen hun stempel gedrukt op de manier waarop de praktische filosofie vandaag gestalte krijgt in het filosofisch consulentenschap: de westerse humanistische traditie van het verlichtingsdenken en het existentialisme.¹⁸ De nadruk op het zelfredzame rationale individu dat verantwoordelijk wordt gesteld voor zijn eigen denken, ligt in de lijn van Kants *sapere aude*. Omwille van de

¹⁷ Zie J. DOMANSKI, *La philosophie, théorie ou manière de vivre? Les controverses de l'Antiquité à la Renaissance*, Paris/Fribourg, Cerf/Éditions Universitaires de Fribourg, 1996.

¹⁸ Zie E. VEENING, 'Filosofische praktijken en praktische filosofie. Overzichten, inzichten en uitzichten', in: J. DELNOIJ en W. VAN DER VLIST (Red.), *Filosofisch consulentenschap*, Budel, Damon, 1998, pp. 22-33.

klemtoon op de zelfverwerkelijking van het individu vormt ook de traditie van het existentialisme, gaande van Nietzsche en Kierkegaard tot Heidegger en Sartre, een inspiratiebron van het filosofisch consulentenschap. Daarnaast verwijst men soms ook nog naar Rosenzweig, Buber en Levinas als referentiepunten voor het dialogische karakter van de praktische filosofie en het therapeutische potentieel van de dialoog tot ‘zelfverstaan’.¹⁹

Uit bovenstaande historische schets kan men afleiden dat de huidige filosofie, na de geleidelijke afbrokkeling en ineenstorting van de grote ideologische en levensbeschouwelijke instanties, opnieuw in contact komt met haar initiële inspiratie. Het postmoderne individu ervaart meer dan ooit opnieuw het appel om het leven zelf te gaan inrichten vanuit ‘de zorg voor zichzelf’. Michel Foucault bijvoorbeeld, brengt deze thema’s in zijn laatste geschriften opnieuw aan de orde vanuit de gedachte dat filosoferen neerkomt op “het op het spel zetten van het eigen bestaan”.²⁰

Het is in deze laatmoderne context van de ‘zorg voor het zelf’ dat het filosofisch consulentenschap voor het eerst het daglicht ziet. De geestelijke vader van het filosofisch consulentenschap is de Duitse filosoof Gerd B. Achenbach. In 1981 opende Achenbach in Bergisch-Gladbach, nabij Keulen, de eerste filosofische praktijk. Ter legitimering van zijn praktijk verwijst Achenbach zelf niet zozeer naar de nood aan zingeving in een gesecculariseerde tijd, dan wel naar de nood aan ‘democratisering’ van de filosofie in een post-68-wereld. De filosofie was volgens Achenbach eenzijdig verworpen tot een filosofie van en voor filosofen, al te zeer gericht op eindeloos getheoretiseer over het algemene en verstoken van enige voeling met het concrete leven van alledag. Hij verspreidde zijn vernieuwende ideeën via geschriften en via de jaarlijkse symposia van een in 1982 gestichte vereniging, tegenwoordig bekend als het *Internationale Gesellschaft für Philosophische Praxis* (IGPP).²¹

¹⁹ J. DELNOIJ en W. VAN DER VLIST (Red.), *Filosofisch consulentenschap, passim*.

²⁰ S. DORRESTIJN, ‘Filosofen met het eigen bestaan als inzet. Inhoud en actualiteit van Foucaults late werk’, *Wijsgerig Perspectief* 49/2009, pp. 30-37 (p. 31). Het werk van Joep Dohmen ontvouwt de kerngedachten die Foucault zelf nooit tot een volle ethiek heeft kunnen ontwikkelen.

²¹ G. ACHENBACH e.a., *Philosophische Praxis. Schriftenreihe zur Philosophischen Praxis*. Band I, Köln, Verlag für Philosophie Jürgen Dinter, 1984.

Achenbachs ideeën sloegen snel aan in Nederland, waar er sinds de jaren 1970 onvrede heerste bij de studenten inzake het al te theoretische gehalte van het universitaire curriculum wijsbegeerte. De redenen voor deze onvrede waren niet enkel politiek, maar ook pragmatisch: studenten vroegen zich af wat ze later met hun diploma filosofie op de arbeidsmarkt konden beginnen. Aan de universiteit van Amsterdam mondde dit protest in 1984 uit in de oprichting van de *Werkgroep voor Filosofische Praktijk*. Haar leden legden zich toe op de discussie van Achenbachs geschriften. Dat zou er onder andere toe leiden dat Ad Hoogendijk, in rechtstreekse navolging van Achenbach, in 1987 als eerste Nederlander een filosofische praktijk opende in Amsterdam. Zijn eerste praktische ervaringen vonden hun neerslag in *Spreekuur bij een filosoof*.²² De groep rond Hoogendijk startte eveneens met de publicatie van het tijdschrift *Filosofische Praktijk*. Hoogendijks praktijk kreeg al snel navolging van Eite Veening in Groningen. Door de aangroeiende interesse in het filosofisch consulentchap ging de oorspronkelijke werkgroep in 1989 op in een *Vereniging voor Filosofische Praktijk* (VFP). Naast het beheren van een vaste ontmoetingsplaats in het hotel *De Filosoof* in Amsterdam, staat de vereniging in voor de organisatie van studiedagen en seminars, evenals voor de enige Nederlandstalige opleiding tot filosofisch consulent. Naast Duitsland en Nederland lijken ook de Verenigde Staten en Israël een vruchtbare bodem voor het filosofisch consulentchap. De Amerikaan Lou Marinoff stichtte de *American Society for Philosophy, Counseling, and Psychotherapy* (ASPCP) en de Nederlands-Israëliëse Schlomit Schuster stond in Israël aan de wieg van de *Organization for the Advancement of Philosophical Counseling*. Dankzij de internationale uitstraling van deze bewegingen krijgt het filosofisch consulentchap wereldwijd voet aan de grond, onder andere in Canada, Engeland, Frankrijk en Zuid-Afrika. In Vlaanderen is het aantal filosofisch consulenten groeiend, maar voorlopig toch nog relatief beperkt.

²² A. HOOGENDIJK, *Spreekuur bij een filosoof*, Utrecht/Antwerpen, Veen, 1988.

3. PROFILERING EN IDENTITEIT VAN HET FILOSOFISCH CONSULENTSCHAP

Wanneer men de principes van een praktijk wil vastleggen, lijkt het logisch om terug te keren naar haar eerste verschijningsvormen. Bij het filosofisch consulentenschap levert een geboortestudie echter weinig op. In 1981 lanceerde Achenbach zijn filosofische praktijk omdat hij nood zag aan filosofie ten behoeve van gewone mensen en alledaagse problemen, maar ook — en zelfs vooral — omdat hij een alternatief wou bieden voor de klassieke psychotherapie. Volgens Achenbach loopt deze laatste al te gauw in de val van het duiden van een individueel probleem vanuit een algemene oplossing, conform het vooropgestelde behandelingsmodel. Tijdens een filosofisch consult staat daarentegen de uniciteit van het individuele probleem centraal. Daarover vindt een vrij gesprek plaats, waarbij het denken in beweging wordt gezet, wars van alle systemen en vooroordelen. De negatieve begripsbepaling van het filosofisch consulentenschap (als niet-therapie) neemt bij Achenbach een zeer belangrijke plaats in. Soms lijkt Achenbachs ‘zich afzetten tegen’ zelfs ten koste te gaan van een meer positieve bepaling van wat hij doet. Bovendien beschrijft Achenbach in detail zijn ervaringen en inspiratiebronnen, terwijl hij allerm minst de bedoeling heeft om een methodiek voor te schrijven. Atypisch voor een founding father houdt Achenbach er heel liberale opvattingen op na wat de navolging van zijn praktijk betreft. Hij vroeg nooit een patent aan, drukte geen manifest en stelde evenmin vuistregels op.

Toen de IGPP in 2008 met enige vertraging de vijftiende verjaardag van het filosofisch consulentenschap vierde, gaf Achenbach de jubileumtoespraak ‘Was ist Philosophische Praxis?’.²³ Daarin vertolkt hij zijn visie op het filosofisch consulentenschap zonder zich ook hier tot een echte definitie of fundering van de filosofische praktijk te laten verleiden. Kwistig strooiend met citaten lijkt het Achenbachs opzet om

²³ G. ACHENBACH, ‘Was ist Philosophische Praxis?’, 2008, http://www.igpp.org/cont/philosophische_praxis.asp

De citaten uit Achenbachs toespraak zijn vertaald door de auteurs.

aan te tonen dat het filosofisch consulentschap geen speciale rechtvaardiging of grondslag behoeft. Deze praktijk sluit immers als zodanig naadloos aan bij een oeroude en intrinsieke doelstelling van de filosofie. Achenbach herkent zijn geestelijke vader onder meer in Socrates die meende dat “een leven zonder zelfonderzoek geen leven is voor een mens”.²⁴ Wie meer van het leven verlangt dan het dierlijke overleven, wil begrijpen, stelt Achenbach. En wie wil begrijpen, verzeilt volgens hem als vanzelf in de filosofie. Het filosofisch consulentschap dankt zijn bestaan aan het feit dat de door de meeste mensen impliciet gehuldigde filosofieën voor verbetering vatbaar zijn. Eenmaal gesteld dat de ene filosofie beter is dan de andere, verwacht men de explicitering van een norm of criterium. Maar opnieuw bekent Achenbach geen kleur. De taak van de filosofisch consulent bestaat er immers niet in, stelt hij, om mensen te beoordelen volgens een externe standaard (ook niet de standaard ‘gezondheid’, sneert hij naar de psychotherapeuten), maar om mensen te helpen bij ‘het worden van wat ze zijn’. Achenbach is ongetwijfeld een begeesterende figuur, gezien de navolging die zijn praktijk kent. Maar een theoretische onderbouw, methodische explicitering of systematische legitimering van wat hij doet, moet men van deze filosoof niet verwachten.

Niettemin, zelfs op basis van de luttele motivaties die hij wel prijsgEEft, rijzen heel wat vragen. Zo valt het op dat Achenbach strooit met citaten zonder ze te onderzoeken. Is het bijvoorbeeld wel zo vanzelfsprekend dat het ononderzochte leven niet waard is geleefd te worden? Dat dit in de kringen van het filosofisch consulentschap blijkbaar het geval is, verraadt dat er impliciet een bepaalde ideologie in het geding is, gestuurd door een ideaal van beheersbaarheid en gebaseerd op een verlicht mens- en wereldbeeld. Zo stelt Shlomit Schuster: “Het geen vragen durven stellen [...] kan de belangrijke vaardigheden en mogelijkheden van het menselijk intellect ondermijnen.”²⁵ Schuster ziet zichzelf

²⁴ Socrates in PLATO, Apologie 38a, in: PLATO, *Verzameld Werk*. Deel I, Nieuwe, geheel herziene uitgave van de vertaling van X. DE WIN, Pelckmans/Agora, Kapellen/Baarn, 1999, pp. 261-302 (p. 292).

²⁵ S.C. SCHUSTER, *Filosofische praktijk. Een alternatief voor counseling en psychotherapie*, Rotterdam, Lemniscaat, 2001, p. 13.

als een volgeling van Achenbach en motiveert haar praktijk als een poging “om het leven door middel van filosofie te verbeteren.”²⁶ Maar overschatten Achenbach en Schuster het belang van filosofie niet? Men zou van filosofisch consulenten toch mogen verwachten dat ze de normatieve mensbeelden waarmee ze hun praktijk legitimeren op zijn minst onderzoeken. Is het per definitie zo dat iemand die zich geen vragen stelt bij de zin van zijn bestaan een minder goed leven leidt? Ondermijnt een mens zijn intellectuele vaardigheden door geen filosofische vragen te stellen? Misschien is het omgekeerde wel meer waar, opperde Patricia De Martelaere ooit: “Sommige mensen hebben klaarblijkelijk helemaal geen behoefte aan een radicale problematisering; voor hen is het leven hoegenaamd niet problematisch — het heeft, integendeel, een onmiddellijke, verbluffende en onwankelbare evidentie. Waarom zou hun die evidentie tot elke prijs moeten worden ontnomen? In naam van een menswaardiger, bewuster, waarachtiger bestaan? Maar ze zijn niet noodzakelijk dom of oppervlakkig, deze mensen — ze begrijpen misschien, op hun manier, meer van de wereld dan de diepzinnigste filosoof.”²⁷ Deze gedachte spoort de filosoof aan tot nederigheid. Het filosofisch in vraag stellen van het leven heeft geen evident belang voor iedereen. Het is nu eenmaal niet vanzelfsprekend dat er iets problematisch is aan het leven. Achenbachs gewichtige schrijven over zijn praktijk, suggereert dat hij het grondig oneens is met De Martelaere. Misschien heeft hij daar goede redenen voor, maar hij blijft ons deze helaas schuldig.

Het gebrek aan onderzoek valt niet enkel buitenstaanders op. Ook de filosofisch consulenten zelf ervaren een inhoudelijk gemis. Thomas Gutknecht, huidig voorzitter van de IGPP, drukte de feestvreugde op het eerder vermelde jubileumsymposium door zijn bezorgdheid te uiten over het ontbreken van enig begrip van de filosofische praktijk: “Tijdens dit feest van de vijftiende verjaardag van Gerd Achenbachs pionierswerk in de praktische filosofie moet ik helaas opmerken

²⁶ *Ibid.*, p. 16.

²⁷ P. DE MARTELAERE, ‘Over zoeken en vinden’, in: P. DE MARTELAERE, *Verrassingen*, Amsterdam, Meulenhoff, 1997, pp. 71-94 (p. 76).

dat de filosofische praktijk nog steeds lijdt onder een theoretisch deficit, naast andere gebreken.”²⁸ In zijn verklaring voor deze lacune spaart Gutknecht zijn voorganger niet: “Gerd Achenbach, mijn zeer geëerde voorganger als voorzitter van de IGPP, heeft tot nog toe verzuimd om het nodige theoretische, dialogische en integrerende werk te leveren. In de plaats daarvan verduisteren politieke procedures in verband met strategieën en opsplitsingen de aard van ons werk.”²⁹ De tweespalt aan de top van de IGPP deint uit over het hele veld. Tegengestelde visies en conflicten tekenen het landschap van het filosofisch consulentenschap. Hoewel dit ongetwijfeld eigen is aan een praktijk in groei, bemoeilijken dergelijke twisten een duidelijke beeld- en identiteitsvorming. Men kan de filosofisch consulenten in twee kampen indelen: de enen willen centralisatie en stroomlijning, de anderen willen creatieve vrijheid en pluriformiteit. De eerste groep, waartoe Gutknecht behoort, kent doorgaans veel meer belang toe aan het ontwikkelen van een gedeelde theorie of methode dan de ‘achenbachiaanse’ tweede groep.

Gutknechts pleidooi voor meer theorievorming en intervisie kadert naar eigen zeggen in een project van verdere professionalisering. Hij beschouwt theoretische reflectie als de enige manier om ervoor te zorgen dat het filosofisch consulentenschap er kwalitatief en qua professionele uitstraling op vooruitgaat. Consoliderende maatregelen van formele aard verwerpt Gutknecht categoriek. Hij weigert bijvoorbeeld aansluiting te zoeken bij het erkende, conventionele zorgaanbod in de maatschappij en stelt met klem dat het filosofisch consulentenschap, in tegenstelling tot de psychotherapie, geen dienst is die erin bestaat de opbrengsten van een bepaalde deskundigheid te verkopen. “Wij verkopen niets, wij beloven geen vervulling van bepaalde doeleinden. We beschouwen daarentegen de persoon die voor ons zit als doel-in-zichzelf.”³⁰ In directere bewoordingen komt het erop neer dat Gutknecht

²⁸ T. GUTKNECHT, ‘Auf dem Weg zur Philosophie Philosophischer Praxis’, 2008, http://igpp.org/papers/sevilla_-_ansprache.pdf. De vertaalde passages uit Gutknechts toespraak zijn overgenomen uit L. DE HAAS, ‘Wat is filosofische praktijk? Over filosofie, praktijk en markt’, *Filosofie* 17/2008, pp. 47-52.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

het moreel problematisch vindt dat filosofisch consulenten zich laten betalen. Bevlogen en ietwat naïef stelt hij Socrates voorop als model. Socrates had geen marktstalletje, verkocht geen waren en verschaftte gratis raad aan al wie richting in het leven zocht, aldus Gutknecht. Filosofie hoort thuis in een vrije ruimte, in wat de Grieken *scholè* noemden. Zodra men de resultaten van zijn denken wil vermarkten, kan men niet veel meer doen dan recepten verkopen of management-tips geven. Wat daar nog filosofisch aan is, ziet Gutknecht niet in. Hij concludeert heel nuchter: “Een filosofisch consulent die weigert om de filosofie te verraden door haar te instrumentaliseren, heeft wellicht een tweede job nodig om zichzelf te onderhouden.”³¹

Gutknecht schuift interne dialoog en netwerking naar voren als hefboomen naar professionalisering. De vragen die volgens Gutknecht antwoord behoeven, liggen voor de hand. Wat maakt het filosofisch consulentenschap ‘filosofisch’? Wat is de relatie tussen academische filosofie en de filosofische praktijk? Is het filosofisch consulentenschap een vorm van therapie? Filosofisch consulenten moeten bereid zijn om elkaar te bekritisieren en om als goede filosofen hun eigen denken in vraag te stellen. Dit komt volgens Gutknecht de originaliteit en de autonomie van elke filosofisch consulent enkel ten goede.

Gutknechts verzoek om professionalisering wordt echter door sommige consulenten wel degelijk gezien als een vermomde poging tot onderdrukking. In een reactie op Gutknechts rede ergert de Nederlandse consulent Eite Veening zich blauw aan wat hij interpreteert als de bedrieglijke verzuchting om ‘de essentie’ van het filosofisch consulentenschap voor eens en voorgoed vast te stellen. Veening stelt: “Zodra mensen naar het wezen van iets zoeken, denken ze met iets dieps en filosofisch bezig te zijn [...]. Er zijn echter zeer goede filosofische argumenten voor de stelling dat het zoeken naar een kern en wezen in dit soort thematiek *altijd* een ‘zuivering’ en dus uitsluiting provoceert; de hele beweging is er een naar een Reinkultur.”³² Zelfs

³¹ *Ibid.*

³² E. VEENING, ‘Wat is filosofische praktijk niet? Nogmaals: Filosofie, praktijk en markt; een polemische reactie op het artikel van Leon de Haas’, *Filosofie* 18/2008, pp. 34-38 (pp. 34-35).

over een gemeenschappelijke deler van het filosofisch consulentenschap wil Veening niet spreken. Niettemin geeft hij toe dat er een manier moet zijn om te bepalen wanneer een praktijk ophoudt filosofisch te zijn. Maar in plaats van gemene delers of definities te formuleren, verkiest hij het vaststellen van grenzen of ‘familiegelijkenissen’. Veening formuleert daarbij drie minimale vereisten. Allereerst moet een filosofisch consulent over een universitair diploma wijsbegeerte beschikken. Dat garandeert dat hij alvast de nodige filosofisch-inhoudelijke vaardigheden bezit (maar daarom nog niet de communicatief-interactieve). Ten tweede moet de filosofische praktijk geworteld zijn in de geschiedenis van de filosofie en moet de filosofisch consulent de relatie tussen zijn werkwijze en de traditie kunnen verwoorden en verdedigen. Ten derde moet de filosofisch consulent de filosofie beoefenen in een niet-academische, maatschappelijke context.³³

We zijn ondertussen ver afgedwaald van het zoeken naar grondslagen, maar als interne richtlijn kan dergelijke brede afbakening nuttig zijn. Het valt echter te betwijfelen of het ook volstaat om aan buitenstaanders een goed beeld te geven van wat het filosofisch consulentenschap is. Definities of grondslagen zijn er immers niet enkel om dissidente van orthodoxe beoefenaars te onderscheiden. Ze fungeren als richtinggevend bij de communicatie van het beroepsprofiel naar de buitenwereld toe. Welk beeld en welke verwachtingen wil de consulent bij de potentiële cliënt scheppen?

In eerste instantie profileert de filosofisch consulent zich als een deskundige die de cliënt helpt na te denken over diens vragen. Op de website van de VFP vindt men de volgende voorbeelden van vragen met ‘filosofisch potentieel’: Hoe kan ik mijn dochter van 14 beter begrijpen? Hoe vind ik een nieuwe uitdaging in mijn werk of leven? Ik ben gepensioneerd en mijn leven is zo zinloos, wat kan ik eraan doen? Men kan eigenlijk grofweg twee categorieën van vragen onderscheiden: de zinvragen en de beslissingsproblemen.³⁴ Zinvragen komen voort uit een

³³ Id., ‘These, antithese, synthese? Een gesprek met filosofisch consulenten Eite Veening en Leon de Haas’, *Filosofie* 19/2009, pp. 50-54 (pp. 51-52).

³⁴ D. BOELE, ‘Wat is het filosofisch consulentenschap? Over de bevrijdende werking van begrijpen’, in: J. DELNOIJ en W. VAN DER VLIST (Red.), *Filosofisch consulentenschap*, pp. 109-155 (p. 111).

ervaring van zinverlies. Tijdens het consult willen cliënten (opnieuw) duidelijkheid krijgen over wat voor hen belangrijk is in het leven. Beslissingsproblemen zijn concreter van aard en kunnen betrekking hebben op het maken van een keuze tussen twee jobs, twee relaties of twee huizen. De filosofisch consulent helpt dan bij het ontrafelen van de situatie en het scherp stellen van de alternatieven. In elk geval is het de cliënt die bepaalt over welke vraag of welk probleem het consult zal gaan.

Aangezien de voorgelegde vragen van allerlei aard kunnen zijn, heeft de cliënt die opteert voor het filosofisch consult geen eenduidig profiel. Achenbach beschrijft zijn cliënten als “mensen die gekweld worden door zorgen of problemen, die hun leven niet aankunnen of het gevoel hebben dat er geen uitweg is, die vragen hebben die hen blijven achtervolgen maar waar ze geen antwoord op vinden, die het leven van alledag niet uitdagend genoeg vinden omdat ze zich realiseren dat ze hun mogelijkheden niet benutten.”³⁵ Toch hoeft de cliënt niet noodzakelijk een getroebleerde ziel te zijn. Intellectueel eenzamen die nood hebben aan een diep gesprek over een film of boek, behoren eveneens tot het cliëntenbestand van menig consulent. Sommige consulenten vergelijken een filosofische raadpleging daarom wel eens met een goed gesprek tussen vrienden.³⁶ Het lijkt erop neer te komen dat alle redenen goed en alle vragen welkom zijn.

Mogelijk laat het specifieke karakter van het filosofisch consulentschap zich duidelijker aftekenen in het soort antwoord dat de filosofisch consulent biedt dan in het soort vraag dat welkom is. Welke hulp mogen cliënten van de filosofisch consulent verwachten? Hoe zal hun vraag worden behandeld? Ook dat hangt af van consulent tot consulent. De variëteit aan werkwijzen hoeft niet te verbazen gezien de afwezigheid van duidelijke grondslagen of zelfs richtlijnen. Toch is het mogelijk om in de variatie vier stromingen te onderscheiden:

(i) *Het socratisch gesprek*. Nelsons socratische gespreksbegeleiding is een populaire en in tussentijd ook methodisch verder verfijnde werk-

³⁵ G. ACHENBACH, ‘Was ist Philosophische Praxis?’, 2008.

³⁶ D. BOELE, ‘Wat is het filosofisch consulentschap?’, p. 136.

wijze voor groepsgesprekken, die kan worden toegepast zowel in organisaties als tijdens individuele consulten.³⁷ Gebaseerd op de dialoogkunst van Socrates, legt ze de nadruk op het blootleggen en toetsen van impliciete principes of fundamentele overtuigingen. De gespreksbegeleider stelt enkel vragen en bouwt het gesprek op volgens een bepaald stramien. Op die manier tracht hij of zij de gesprekspartners een onderzoekshouding bij te brengen ten dienste van het ideaal van een consensus. Filosofische consulten die de socratische gespreksmethode hanteren, adopteren ook het intrinsieke (maar uiteraard in de realiteit zelden bereikte) doel ervan, namelijk het ontdekken van waarheid in de consensus.³⁸

(ii) *De levenskunst*. De Nederlandse consultants Dries Boele en Dick Kleinlugtenbelt kaderen hun praktijk in de heropkomst van ‘de levenskunst’.³⁹ Zij bieden hun cliënten de filosofie aan als een manier van leven. Veening noemt deze stijl van consulteren ‘platonide’, omdat ze uitgaat van de idee dat er zoets als een vervreemde mens bestaat en dat het filosofisch consultantschap ernaar moet streven om cliënten de essentie of de echte wereld terug te laten vinden.⁴⁰

(iii) *Het kritisch onderzoek*. De methode die men zou kunnen omschrijven als ‘kritisch onderzoek’ legt zich vooral toe op conceptverheldering. Waarheid of levensdoel spelen hier geen regulerende rol. Het gaat om de ‘conceptuele hygiëne’ op zich. Deze methode wordt toegepast door de Frans-Canadese filosoof Oscar Brenifier. Tijdens de

³⁷ J. KESSELS, ‘Inleiding. De socratische methode bij Plato en Nelson’, in: L. NELSON, *De socratische methode*, pp. 7-44.

³⁸ Zie L. NELSON, *De socratische methode*. De socratische methode krijgt een minder methodisch karakter wanneer ze door ‘achenbachianen’ wordt gehanteerd. “Het socratische beeld dat door de ‘volgelingen van Nelson’ in de door hen beoefende methode wordt nagestreefd, verschilt wezenlijk van Achenbachs opvatting van de socratische dialoog. Terwijl in Achenbachs praktijk socratische vragen op verschillende manieren kunnen worden beantwoord, is er in de neosocratische groep één juist antwoord dat de deelnemers moeten ontdekken door middel van eerlijk zelfonderzoek in dialoog met elkaar” (S.C. SCHUSTER, *Filosofische praktijk*, p. 97).

³⁹ Zie o.a. J. DOHMEN, *Tegen de onverschilligheid. Pleidooi voor een moderne levenskunst*, Baarn, Ambo, 2007; W. SCHMID, *Groene levenskunst. Wat ieder van ons voor het leven op de planeet kan doen*, Baarn, Ambo/Anthos, 2010; D. KLEINLUGTENBELT, *Over levenskunst, levenskunstethiek en vriendschap*, Budel, Damon, 2010.

⁴⁰ E. VEENING, *Klein handboek voor de filosofische consultatie volgens de aristonide methodiek*, Groningen, Stichting de Hoofdzaken, 2002.

raadpleging daagt Brenifier als kritisch onderzoeker zijn cliënt uit om nauwkeurig, kritisch en coherent uitdrukking te geven aan de eigen gedachten, bijvoorbeeld over de vraag waarom die cliënt niet kan stoppen met roken.⁴¹ In Nederland plaatst onder meer Leon de Haas zichzelf in deze groep. Veening noemt deze manier van filosofisch consulteren de ‘s sofistische’ stijl.⁴²

(iv) *De denkhulp*. Veening karakteriseert zijn eigen invulling van de filosofisch consulent als ‘de filosoof als denkhulp’. In scherp contrast met de platonide consulten, heeft Veenings zogenaamde ‘aristonide’ manier van consulteren geen ander doel dan het denkproces van de cliënt te vervoltrekken. De aristonide filosoof stelt geen ideaal van levenskunst, vrijheid of waarheid voorop. Hij zet zijn filosofische expertise enkel in zoals de cliënt dat wenst. Met een sprekende metafoor beschrijft Veening zijn functie als ‘het aanreiken van denkgereedschap aan doe-het-zelvers’.⁴³ In een recente discussie noemt Leon de Haas het type consulent à la Veening ‘filosofische winkeliers’. Volgens de Haas bedrijven de cliënten van Veening immers zelf geen filosofie. Ze ontvangen van ‘de winkelier’ slechts adviezen waarin filosofische ingrediënten zijn verwerkt.⁴⁴ Hoewel ‘winkelier’ wat neerbuigend klinkt, is de typering correct in de zin dat Veening enkel verkoopt waar de cliënt om vraagt. Wanneer hij wordt geconfronteerd met filosofische ‘deugden’, zoals intellectuele eerlijkheid, die soms moeilijk te rijmen vallen met de betrachtingen van de ondernemer die bovenal tevreden klanten wil, staat hij erop dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen filosofie en filosofisch consulentschap. Als filosoof stelt Veening lastige vragen, maar als consulent staat hij ten dienste van de cliënt. In replek op de Haas verdedigt hij zijn vraag-en-aanbod-methode: “Wie niet op irritatie en twijfel zit te wachten mag dat mijden. Toch?”⁴⁵ Waarheid wordt hier expliciet ingewisseld voor bruikbaarheid. De discussie tussen Veening en de Haas gaat naar de kern van de identiteitszoektocht van

⁴¹ Website van Oscar Brenifier: <http://www.brenifier.com>.

⁴² Zie E. VEENING, *Klein handboek*.

⁴³ Website van Eite Veening: <http://www.hoofdzaken.org>.

⁴⁴ L. DE HAAS, ‘Wat is filosofische praktijk? Over filosofie, praktijk en markt’, p. 48.

⁴⁵ E. VEENING, ‘Wat is filosofische praktijk niet?’, p. 36.

het filosofisch consulentenschap. De gevreesde — of door sommige consultants wellicht gehate — vraag hoe rekbaar het adjectief ‘filosofisch’ is, wordt onvermijdelijk opgeroepen wanneer men Veening observeert. Het is een vraag voor de consultants zelf: zou men de commercie zoals die bedreven wordt door Veening en anderen nog filosofisch noemen? Indien niet, dan moeten er bovenop de drie door Veening zelf geformuleerde vereisten, nog bijkomende noodzakelijke voorwaarden voor het filosofisch consulentenschap worden gesteld.

De vier gemaakte onderscheidingen vormen slechts een bescheiden poging om het veld te overzien. Er bestaat absoluut geen consensus over de meest geschikte of meest typische methode van het filosofisch consulentenschap.⁴⁶ Hoewel er een tendens naar groepering bestaat, kan in principe iedere filosoof die consultant wil worden dat doen op zijn manier. Eerder dan dit als een probleem te ervaren, presenteert men dit vaak als een troef. Zo stelt de VFP op haar website: “Hij [de consultant] heeft dan ook geen ‘standaardmethode’ tenzij u een ‘zich volledig openstellen voor het volstrekt unieke van elke cliënt’ een methode wilt noemen.”⁴⁷ Wie kan er iets op tegen hebben dat de consultant met open vizier en ongewapend elke cliënt observeert alsof het de eerste was? Sommigen beweren zelfs dat precies het respect voor de uniciteit van elke cliënt het overboord gooien van algemene regels veréist. Achenbach raakt naar eigen zeggen geïrriteerd wanneer men hem vraagt naar zijn methode: “Filosofie denkt over methodes eerder dan met methodes. Gehoorzaamheid aan een methode is eigen aan de wetenschappen, niet aan filosofie.”⁴⁸ Achenbach leidt de onverzoenbaarheid van filosofie met methodes af uit de overtuiging dat “[f]ilosofisch denken zich niet [beweegt] op vooraf uitgestippelde wegen, maar steeds opnieuw zoekt naar ‘de juiste weg’. Het gebruikt geen denkrouines, maar saboteert die net om hen bloot te leggen. Bovendien is het doel niet het tonen

⁴⁶ Wegens zijn relatief lange voorgeschiedenis en grondige theoretische fundering lijkt de beproefde methode van het socratisch gesprek de gedroomde kandidaat om tot eenmaking te komen. Niet alle filosofisch consultants zijn het er echter over eens dat deze gesprekstechniek de essentie van het filosofisch consulentenschap vat.

⁴⁷ Website VFP: <http://www.verenigingfilosofischepraktijk.nl>.

⁴⁸ G. ACHENBACH, ‘Was ist Philosophische Praxis?’.

van een bestaande weg maar de cliënt helpen met het zoeken naar zijn eigen pad.⁴⁹ Zelfs al zouden we Achenbach gelijk geven wat *filosofie* betreft (maar ook dat is niet vanzelfsprekend), het ontzeggen van een methode aan het *filosofisch consulentenschap* heeft verstrekkende gevolgen die niet alleen conceptuele, maar ook morele vragen oproepen, zoals ook sommige filosofisch consulenten zich realiseren. Naast Gutknecht spreekt bijvoorbeeld ook de Nederlandse consulent Ida Jongmsma haar onvrede uit over het bestaande methodologische vacuüm: “Er is een aantal mogelijkheden hoe het verder kan gaan in de toekomst: iedereen gaat door zoals het nu is. Iedere filosoof doet het zijne of het hare [...] Een andere optie is dat de praktische filosofen een gemeenschappelijk raamwerk voor een methode ontwikkelen en zich daar aan houden.”⁵⁰ Voor Jongmsma is de keuze snel gemaakt: “Naar mijn mening moet het filosofisch consulentenschap, mits dit een professionele status wil krijgen en serieus genomen wil worden, duidelijk maken van waaruit en binnen welke kaders en doelstellingen wordt gewerkt.”⁵¹

In een poging om het filosofisch consulentenschap te vatten, kan men in plaats van naar de gehanteerde methode ook naar het profiel van de consulent kijken. De onenigheid over de methode sijpelt uiteraard door in de discussie over de kwalificaties van de filosofisch consulent. Wat opleiding en bevoegdheid betreffen, bestaat er echter over sommige zaken eensgezindheid. Er zijn geen wettelijk bepaalde vereisten, maar intern blijkt er consensus over een universitair diploma filosofie als een noodzakelijke doch onvoldoende voorwaarde om een filosofische praktijk te kunnen openen. Het diploma is noodzakelijk omdat men zowel de conceptuele vaardigheden als de historische en theoretische kennis opgedaan tijdens een studie filosofie onontbeerlijk acht voor de uitoefening van het consulentenschap. Deze voorwaarde is onvoldoende omdat de consulent ook over de nodige communicatieve vaardigheden dient te beschikken.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ I. JONGMSMA, ‘Filosofisch consulentenschap in Nederland. Ontstaansgeschiedenis en open kwesties’, in: J. DELNOIJ en W. VAN DER VLIST (Red.), *Filosofisch consulentenschap*, pp. 11-21 (p. 18).

⁵¹ *Ibid.*, p. 18.

Het spreekt voor zich dat een filosofisch consultant op zijn minst moet beschikken over denkvaardigheden, zoals het onthullen van vooronderstellingen, het analyseren van denkwijzen, het opsporen van inconsistenties, het formuleren en wegen van argumenten, het kritisch bekijken van aannames en het ontwikkelen van alternatieven voor slordige redeneringen of onhandige formuleringen. Dat een filosofisch consultant ook over kennis van de filosofische geschiedenis moet beschikken, is minder vanzelfsprekend als men terugdenkt aan het vooropgestelde ideaal van een onbevooroordeelde consultant die zich laat leiden door de uniciteit van elke cliënt. Niettemin wordt deze kennis van filosofische theorieën (onderscheiden van het aanhangen van één bepaalde theorie) door elke consultant verdedigd. In eerste instantie verwijst men naar het indirecte voordeel dat de kennis van uiteenlopende filosofische theorieën oplevert. Deze draagt immers bij tot een breed perspectief, biedt een snel inzicht in de implicaties van een geponeerde stelling en verschaft een overzicht van alternatieven voor het standpunt dat de cliënt inneemt. Theorieën kunnen echter ook rechtstreeks van pas komen in het filosofisch consultantschap. Zo biedt Veenings filosofische winkel niet enkel denkgereedschap aan, maar ook opvattingen en beproefde ideeën. Of om zijn eigen beeldspraak te gebruiken: “Onze filosofische praktijk is te beschouwen als een ‘makelaardij’ voor verschillende ‘ideewoningen’. Deze kunnen worden ‘bezichtigd’ en op hun voor- en nadelen worden beproefd en getoetst. De cliënt kan daarbij zelf nagaan welke daarvan in haar of zijn leef- of werksituatie het beste past en het meest bewoonbaar lijkt.”⁵² De achterliggende idee is dat het doorgeven van filosofische kennis niet enkel inzicht, maar tegelijk ook troost kan bieden, zoals Alain de Botton als geen ander concreet heeft gemaakt.⁵³ Het kan ertoe bijdragen dat een cliënt sommige van zijn persoonlijke problemen herkent als inherent aan de menselijke conditie.

Naast de noodzakelijke conceptuele vaardigheden en historische kennis, moet de filosofisch consultant ook over de nodige communicatieve vaardigheden beschikken. Hoe men moet luisteren naar iemands

⁵² Website Eite Vening: <http://www.hoofdzaken.org> .

⁵³ A. DE BOTTON, *De troost van de filosofie*.

probleem leert men niet tijdens een studie filosofie. De introductiecurcus filosofisch consulentenschap van het VFP bevat daarom, naast ‘kennis-making met bestaande consultpraktijken’ en ‘publiciteit en marketing’, een belangrijk luik ‘gesprekstechnieken’. Daarvoor kunnen consulenten best hun licht opsteken bij psychotherapeuten en counselors.

Over de noodzaak aan communicatieve vaardigheden, conceptuele deskundigheid en theoretische kennis heerst dus consensus. Wanneer Jongasma echter pleit voor het aanleren van specifieke vaardigheden die nodig zijn om te bepalen of een probleem voor een filosofisch gesprek geschikt is, duikt de methodologische kwestie opnieuw op. Welke vragen een filosofisch consulent kan behandelen, hangt uiteraard af van het antwoord op de vraag wat het filosofisch consulentenschap wil zijn.⁵⁴ Dries Boele merkt in deze op dat spreken over vaardigheden, los van doelstellingen, het consulentenschap geen inhoud verschaft.⁵⁵ De onenigheid met Veening is voelbaar wanneer Boele schrijft dat het toepassen van filosofische vaardigheden een gesprek nog niet filosofisch maakt; cruciaal is de vraag waartoe men de vaardigheden inzet. Leon de Haas windt zich in dit verband op over de gebrekkige aandacht in de VFP-opleiding voor de vraag wat het filosofisch consulentenschap ‘filosofisch’ maakt: “In de opleiding was weinig of geen aandacht voor het eigene van de filosofie. Gesprekstechnieken kwamen grotendeels uit de psychotherapie; bestaande praktijkvoorbeelden werden mijns inziens kritiekloos gepresenteerd; en er was onevenredig veel aandacht voor vaardigheden om je als commerciële praktijk aan te bieden op de markt — waarbij het onduidelijk bleef welke markt dan wel.”⁵⁶ De Haas richt zijn pijlen niet enkel op de VFP-opleiding. In de geest van Gutknecht spoort hij de hele gemeenschap van filosofisch consulenten aan om te discussiëren over de identiteit van hun praktijk, in de hoop dat het filosofisch consulentenschap ooit zijn eigen plek vindt, ergens tussen de academische filosofie en de psychotherapie in.

⁵⁴ I. JONGSMA, ‘Filosofisch consulentenschap in Nederland’, p. 18.

⁵⁵ D. BOELE, ‘Wat is het filosofisch consulentenschap?’, p. 114.

⁵⁶ L. DE HAAS, ‘Wat is filosofische praktijk?’, p. 48.

Op zoek naar een identiteit, maken de filosofisch consultants zich meer zorgen over de verhouding tot de psychotherapie dan deze tot de academische filosofie. Het ontlenen van gesprekstechnieken aan de psychotherapie suggereert dat het filosofisch consultantschap wel degelijk iets gemeenschappelijk heeft met de psychotherapie, Achenbachs ontkenningen ten spijt. Trouwens, niet enkel Achenbach, maar de meeste filosofisch consultants betreuren het dat ze met psychotherapeuten worden vergeleken. Ze vinden dat men hun consultantschap moet bekijken als iets wat voortkomt uit de filosofische traditie. Als zodanig heeft het niets te maken met het medisch-klinische denken in termen van ‘ziek–gezond’ en ‘behandeling–genezing’, door Schuster de ‘pathologiemetafoor’ genoemd.⁵⁷ Men kan hier twee bedenkingen bij plaatsen. Vooreerst hoeft het niet te verbazen dat de banden met psychotherapie zo moeilijk door te knippen zijn gezien ze door de eerste filosofische consultants zelf zijn aangehaald. Mogelijk wordt de ambivalente verhouding zelfs manifester telkens Achenbach benadrukt hoe verschillend zijn consultantschap wel niet is van psychotherapie. Een praktijk die zich expliciet en herhaaldelijk als alternatief voor psychotherapie voorstelt, blijft er onvermijdelijk mee vergeleken worden. Ten tweede spreekt de geschiedenis van de filosofie niet ondubbelzinnig in het voordeel van een strenge opsplitsing tussen filosofie en psychotherapie. Zoals getoond in het historische overzicht, is de verwevenheid tussen filosofie en geneeskunde inherent aan de filosofische traditie, alleen had men daar in de oudheid geen problemen mee en vandaag

⁵⁷ S.C. SCHUSTER, *Filosofische praktijk*, p. 83. Ironisch genoeg ligt de visie van nogal wat filosofisch consultants op de concepten ‘ziek’ en ‘gezond’ in het verlengde van de opvattingen van de aanvankelijk door hen gecontesteerde psychoanalytische psychotherapie. Als we de wijsgerig-antropologische implicaties van de freudiaanse psychoanalyse onderzoeken, merken we hoe Freud de verhouding tussen ziek en gezond op een ‘positieve’ manier denkt, namelijk vanuit de continuïteit tussen beide. Deze opvatting impliceert een radicale breuk met de geschiedenis van de wijsgerige antropologie van Aristoteles tot Heidegger en Merleau-Ponty, die pathologie slechts als het ‘negatief’ of als ‘afwijking’ ziet van een bepaalde norm (Zie Ph. VAN HAUTE, ‘Psychoanalyse en/als filosofie. De wijsgerig antropologische betekenis van Freuds “Drie verhandelingen over de theorie van de seksualiteit”’, in: J. GRAAFLAND en F. VAN PEPPERSTRATEN (Red.), *De omheining doorbroken. Economie en filosofie in beweging*, Budel, Damon, 2004, pp. 236-247). Daarnaast willen we opmerken dat er een taak blijft weggelegd voor de filosofie om te wijzen op ‘ziekte’ en ‘stoornis’ als ‘sociale constructies’, inclusief de concrete implicaties hiervan (zie voetnoot 14).

wel. De ambivalente verhouding tot de psychotherapie zit de filosofisch consulenten duidelijk dwars. De noodzaak dringt zich op om deze relatie verder te analyseren en om te proberen klaarheid te scheppen in het kluwen van de geestelijke gezondheidszorg waar het filosofisch consulentenschap tegen wil en dank in verstrikt zit.

4. FILOSOFIE ALS (ALTERNATIEF VOOR) PSYCHOTHERAPIE?

Op het eerste gezicht vertoont het filosofisch consulentenschap sterke inhoudelijke gelijkenissen met de hulpverlening in de geestelijke gezondheidszorg. De vraag naar de identiteit van het filosofisch consulentenschap impliceert dan ook dat we het moeten kunnen situeren ten opzichte van de geestelijke gezondheidszorg. Vragen die zich daarbij opdringen, zijn: op welke manier verhoudt het filosofisch consulentenschap zich tot andere vormen van consulentenschap of 'counseling'? En: hoe verhoudt het fenomeen van het consulentenschap zich tot de klassieke 'psychotherapie'? Een verheldering van de begrippen 'psychotherapie' en 'counseling' moet ons in staat stellen om de conceptuele contouren van het filosofisch consulentenschap verder scherp te stellen.

De psychotherapeutische praktijk, zoals we die vandaag kennen, is historisch gezien schatplichtig aan de freudiaanse psychoanalyse, zoals die in het begin van de twintigste eeuw gestalte kreeg. Het is een levende praktijk die zich in loop der tijd aan de noden heeft aangepast en nog voortdurend in verandering is. Dat maakt dat 'psychotherapie' een open concept is. Het is een paraplubegrip, waar vele gegadigden komen onder schuilen. Vandaag is de psychoanalytische psychotherapie slechts één van de vele psychotherapeutische scholen die zich in de loop van de twintigste eeuw systematisch hebben ontwikkeld. Naast de psychodynamische strekking, vormen onder meer de cliëntgerichte therapie, de gedragstherapie, de cognitieve therapie en de systeemtherapie de bekendste varianten.⁵⁸

⁵⁸ W. VANDEREYCKEN en R. VAN DETH, *Psychotherapie. Van theorie tot praktijk*, Houten/Antwerpen, Bohn Stafleu/Van Loghum, 2003.

De psychotherapie heeft intussen een vertrouwde plaats verworven in het veld van de geestelijke gezondheidszorg, waarbij ze zich verhoudt tot de psychologie en de psychiatrie. Ondanks de vaak jarenlange vertrouwdheid met de praktijk, is het ook voor psychotherapeuten zelf geen sinecure om een algemene en sluitende definitie te geven van wat psychotherapie precies inhoudt. Een gangbare, minimale definitie stelt psychotherapie gelijk met “een vorm van hulpverlening die via het methodisch toepassen van psychologische middelen door gekwalificeerde personen, beoogt mensen te helpen hun gezondheid te verbeteren”.⁵⁹ Van psychotherapie *stricto sensu* is met andere woorden slechts sprake als het psychotherapeutische gesprek door een deskundige wordt gevoerd met het oog op het opheffen of verminderen van de psychische problemen van de cliënt. Deze deskundige is de jure nog steeds een arts of psychiater. Volgens de Belgische wetgeving bezit deze nog steeds de monopoliepositie in de gezondheidszorg. De facto is de psychotherapeut echter meestal een psycholoog, seksuoloog of orthopedagoog met een specialisatieopleiding binnen één van de verschillende psychotherapeutische oriëntaties.⁶⁰

De gespecialiseerde therapieopleidingen kunnen inhoudelijk nogal verschillen. Allen hebben echter het verwerven van een therapeutische houding en een therapeutische methodiek gemeenschappelijk. De therapeutische houding wordt gekenmerkt door een asymmetrische, louter functionele relatie tussen de therapeut als deskundige en de cliënt met een hulpvraag. Deze relatie is tijdelijk en slechts een middel om de psychische problemen van de cliënt doelgericht op te lossen of te verbeteren zodat deze spoedig zonder therapeut opnieuw verder kan. De op grond van deskundigheid en ervaring toegepaste methode is het concrete middel waarmee binnen de therapeutische relatie een psychische beïnvloeding wordt bewerkstelligd met het oog op een psychische verandering.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 4.

⁶⁰ B. COOLS, ‘De psychotherapeut bestaat niet! Over de impasse en een mogelijke uitweg voor de wettelijke erkenning van een specialisme’, *Tijdschrift Klinische Psychologie* 36/2006, pp. 165-179.

In welke mate onderscheidt de psychotherapie zich nu van de praktijk van de counseling? De term ‘counseling’ kent haar oorspong in de Amerikaanse context, waar de term begin vorige eeuw verwees naar het advies dat werd verstrekt inzake beroeps- en studiekeuze. De Amerikaanse psycholoog Carl Rogers nam deze term echter in de jaren 1940 over als synoniem voor de door hem ontwikkelde cliëntgerichte psychotherapie. Op deze manier beoogde hij de psychotherapie als beroep ook open te stellen voor niet-medici. Gaandeweg werd counseling losgekoppeld van de cliëntgerichte benadering en werden counseling en psychotherapie synoniemen. De oorspronkelijke politieke en pragmatische motieven om het monopolie van de psychiater inzake psychotherapie te omzeilen, zijn echter mede de oorzaak van de conceptuele verwarring. Want hoewel er door hun gedeelde voorgeschiedenis raakvlakken zijn tussen psychotherapie en counseling, is er een belangrijk onderscheid tussen beide praktijken.⁶¹

In veel sterkere mate dan psychotherapie, vormt de praktijk van counseling een specifieke competentie die men kan aanwenden in de context van een bepaald hoofdberoep. Concreet gaat het meestal over artsen, verpleegkundigen, psychologen, pedagogen of leerkrachten die beroepsmatig met mensen omgaan. Ze komen daarbij soms in contact

⁶¹ Ondanks het feit dat psychotherapie en counseling in min of meerdere mate aan elkaar verwant zijn, is het aangewezen een duidelijk onderscheid te hanteren tussen beide disciplines (zie M. LEIJSEN, ‘Counseling en psychotherapie: verwant maar duidelijk onderscheiden’, *Tijdschrift Klinische Psychologie* 31/2001, pp. 193-199). Het duidelijk expliciteren van de verschillen komt immers tegemoet aan de imagostoornis van de geestelijke gezondheidszorg en de identiteitsverwarring die er bestaat tussen de verschillende gezondheidszorgberoepen. Voor de modale burger en potentiële cliënt is onvoldoende duidelijk wat de verschillende psychotherapierichtingen en vormen van counseling van elkaar scheidt (Zie P. KUPERS en G. STARQUIT, ‘Psychotherapieën op de divan: de ervaring van 14.000 patiënten’, *Test Gezondheid* 54/2003, pp. 19-23). Een transparanter aanbod kan er in de eerste plaats toe bijdragen dat mensen met specifieke psychische problemen onmiddellijk op een adequate wijze kunnen worden geholpen in plaats van nodeloos verloren te lopen in het doolhof van de geestelijke gezondheidszorg (Zie P. ZLATCHIN, ‘Is the Difference Between Counseling and Psychotherapy Important?’, *Annals of the New York Academy of Sciences* 63/2009, pp. 412-413). Bovendien is het een interessante denkoefening voor psychotherapeuten en counselors om over de essentie van hun praktijk na te denken zodat ze beter weten wie ze zijn en wat ze doen. Op deze manier raken deze zorgberoepen uit de schemerzone van de vrijblijvendheid en de goede bedoelingen en kunnen ze verder kwalitatief worden uitgebouwd, wat uiteindelijk opnieuw de cliënt ten goede komt (Zie N. VAN BROECK, ‘Iedereen psychotherapeut?’, *Tijdschrift Klinische Psychologie* 33/2003, pp. 91-97).

met andere problemen en bredere noden die de strikt professionele interactie in kwestie overstijgen, maar waar toch direct op moet worden ingespeeld. Mensen kunnen acuut nood hebben aan een gesprek, een deskundig luisterend oor, een gericht advies of aanvullende ondersteunende begeleiding. Hieraan komt een bijkomende opleiding tot counselor tegemoet. Deze omvat een supplementaire, algemene en praktische vorming in diverse therapeutische attitudes en vaardigheden. In tegenstelling tot de psychotherapeut, is de counselor niet opgeleid volgens één therapeutische methode. De counselor is door een praktische training in therapeutische vaardigheden voorbereid om in acute probleemsituaties onmiddellijk in te spelen op de vraag naar een bredere opvang en psychische ondersteuning.

Ondanks bepaalde inhoudelijke gelijkenissen tussen counseling en psychotherapie, kunnen we de counselor die over therapeutische vaardigheden beschikt toch geen therapeut noemen. In tegenstelling tot counseling, verloopt psychotherapie binnen een vooraf strikt vastgelegd en specifiek 'kader' dat consequent wordt gehanteerd. Tijdstip, plaats en tijdsduur van het gesprek zijn in onderling overleg tussen therapeut en cliënt vooraf vastgelegd. De patiënt biedt zich vrijwillig aan bij een zelf gekozen therapeut en engageert zich om een bepaalde problematiek systematisch en structureel uit te spitten. Wanneer na een diagnostische fase blijkt dat de therapie niet is aangewezen, gebeurt een doorverwijzing. Een belangrijk kenmerk van psychotherapie, dat tevens een belangrijk praktisch verschil aanduidt met counseling, is het engagement voor een lange periode.

In tegenstelling tot psychotherapie gaat counseling om het onmiddellijk kunnen inspelen op onverwachte noden en vragen van mensen, los van een vaste plaats of context. Het gaat dus vaak over concrete problemen, die zich in het hier en nu afspelen, van mensen bij wie geen sprake is van een duidelijke psychiatrische stoornis en die gedurende één of meerdere gesprekken uitgebreid en vrij van gedachten willen wisselen. In tegenstelling tot psychotherapie, die een intensieve en specifieke begeleiding betreft van mensen met vaak structurele psychische problemen of aandoeningen, is counseling gericht op de problemen van 'het leven zoals het is', problemen waar 'normale' mensen

in specifieke omstandigheden mee worstelen. Counseling is in die zin een vanzelfsprekende praktijk waar veel mensen — zonder het mischien te beseffen — de facto mee vertrouwd zijn, onder meer via infolijnen allerhande of een dienst studieadvies, of via echtscheidings- of loopbaanconsulenten.

Counseling impliceert in alle opzichten een flexibelere manier van werken dan de klassieke psychotherapie. Dit neemt niet weg dat er ook binnen de counseling bepaalde regels bestaan die het professionele karakter van deze dienstverlening bewaken, zoals over de aard van en de betaling voor de dienstverlening. Ook andere zaken, zoals het beroepsgeheim, behoren tot het werkcontract waartoe de counselor zich verbindt. Net als op de psychotherapeut, rust er op de counselor geen resultaats-, maar een inspanningsverbintenis. De counselor of de therapeut engageert zich om zijn kennis en kunde op een zo adequaat mogelijk wijze volledig ten dienste te stellen van het psychische welzijn van de cliënt.

Tegen de achtergrond van het debat inzake de begripsbepaling tussen counseling en psychotherapie en onze eerdere positieve begripsbepaling van het filosofisch consulentchap, wordt duidelijk dat het filosofisch consulentchap volledig in de lijn ligt van wat hierboven als counseling wordt gedefinieerd. Op het eerste gezicht lijkt dit goed nieuws voor de filosofisch consulent: hij heeft zicht op een min of meer duidelijk profiel, namelijk een filosoof die zich ten dienste stelt van zijn medemens voor advies en begeleiding op basis van zijn filosofische kennis en kunde.

De vraag die men zich kan stellen is of dit filosofisch consulentchap wel zo nieuw is als het zichzelf aanprijst op “de markt van welzijn en geluk”?⁶² Sceptici uit de hoek van zowel psychotherapie als counseling zouden immers kunnen aanvoeren dat het filosofisch consulentchap al bestond, lang vóór er sprake was van de filosofisch consulent. Deze laatste heeft met andere woorden zeker geen monopolie op de filosofie als therapeutische achtergrond of inspiratiebron.

⁶² H. ACHTERHUIS, *De markt van welzijn en geluk. Een kritiek van de andragogie*, Baarn, Ambo, 1982.

Vanuit psychotherapeutische hoek is er vanaf de jaren 1950 een bijzondere interesse in de filosofie als een bron van inspiratie voor het verder uitwerken van de eigen methodes. Daarvan getuigen de Ratio-neel Emotieve Therapie (Albert Ellis), de Transactionele Analyse, de Existentiële Analyse (Ludwig Binswanger) en de Logotherapie (Victor Frankl). Toch is er wel degelijk een verschil. In de psychotherapie is de filosofische inspiratie immers eerder op de achtergrond aanwezig. Ze is er ondergeschikt aan het medische diagnose- en behandelingsmodel dat met deze psychotherapeutische strekkingen sterk is vergroeid.

Ook binnen de counseling wordt de filosofische insteek naar voren geschoven als één van de perspectieven naast onder andere psychologische, theologische en literaire counselingalternatieven.⁶³ Bepaalde vormen van counseling zijn sterk verwant aan het filosofisch consulentenschap. In Vlaanderen is de moreel consulent daar wellicht het beste voorbeeld van, terwijl in Nederland de pastoraal counselor sinds de jaren 1970 opgang maakt.⁶⁴ De moreel consulent, werkzaam in hulpverlenende organisaties of centra voor morele dienstverlening, is in Vlaanderen het antwoord uit vrijzinnige en humanistische hoek op de nood die bij vele mensen is ontstaan inzake zingeving. Het moreel consulentenschap in Vlaanderen kan, net als het filosofisch consulentenschap, gezien worden als een antwoord op een nood aan zingevingkaders nadat deze sinds de toenemende secularisatie vanaf de jaren 1950 steeds verder zijn afgebrokkeld. Het Nederlandse voorbeeld van de pastorale counseling houdt eveneens verband met de systematische ontkerkelijking en ontzuiling van de maatschappij. Het illustreert hoe de traditionele religies, die vaak pretendeerden een sluitend antwoord te geven op de zinragen van mensen, zijn geëvolueerd van een belerend moraliserende houding naar een meer rogeriaans geïnspireerd, dialogisch model. Op deze manier gaan ook de theologie en de religie hun therapeutische mogelijkheden cultiveren binnen het uitdijende,

⁶³ Zie B. THORNE and W. DRYDEN, *Counselling. Interdisciplinary Perspectives*, Buckingham, Open University Press, 1993, *passim*.

⁶⁴ Zie P. VANDERMEERSCH en H. WESTERINK, *Godsdienstpsychologie in cultuurhistorisch perspectief*, Amsterdam, Boom, 2007, pp. 281-290.

gevarieerde veld van de geestelijke gezondheidszorg. Dus ook reflectie op het onderscheid tussen filosofie en levensbeschouwing dringt zich op wanneer het filosofisch consulentchap zich binnen de counseling wil positioneren, onderscheiden van het moreel of pastoraal consulentchap. Niettemin heeft deze positionering voor het filosofisch consulentchap vooral voordelen, zoals we tot slot zullen aantonen.

5. UIT DE SCHEMERZONE, NAAR EEN TRANSPARANTER PROFIEL: ENKELE BEDENKINGEN

Men kan gerust stellen dat het filosofisch consulentchap in een identiteitscrisis is verwickeld. Door het optrekken van een mistgordijn rond haar wezensbepaling, gijzelt het filosofisch consulentchap zichzelf in een immobilisme. Eén van de hete hangijzers is de blijvende argwaan ten opzichte van verdere methodologische explicitering. Het merendeel van de consulenten zweert een 'standaardmethode' af. Toch hanteren allen zonder twijfel een impliciete *modus operandi* bij het voeren van de gesprekken met de cliënt. Zowel om professionele als ethische redenen moeten toegepaste werkwijzen worden geëxpliciteerd: inhoudelijke uitklaring maakt intervisie en daarmee ook kwaliteitsverhoging mogelijk, maar raakt eveneens de ethische verplichting jegens de cliënt. Dergelijke inhoudelijke, interne verduidelijkingen resulteren bovendien in een duidelijker externe profilering van het filosofisch consulentchap. Haar huidige exotische imago is symptomatisch voor de onduidelijkheid in eigen rangen, en werkt naar de potentiële cliënt toe wellicht eerder afstotend dan appellerend. Explicitering vormt dus een noodzakelijke, eerste stap in het streven naar professionalisme en het verhogen van de kwaliteit dat bij het gros van de consulenten ongetwijfeld aanwezig is.

De moeilijkheid om een min of meer eenduidig profiel van het filosofisch consulentchap te bepalen, vindt mogelijk haar oorsprong in de wat ongelukkige positie die het inneemt tussen de geestelijke gezondheidszorg enerzijds en de academische filosofie anderzijds. Door zich al te vaak categoriek af te zetten tegen haar aanverwante praktijken, in

plaats van er de constructieve dialoog mee aan te gaan, houdt het consultantschap volgens ons verouderde vooroordelen in stand en ontzegt het zichzelf de voordelen die gepaard gaan met constructieve dialoog. Om tot een duidelijker eigen profiel te komen, is klaarheid nodig over de positie van het filosofisch consultantschap tegenover, ten eerste, de geestelijke gezondheidszorg en, ten tweede, de academische filosofie.

De relatie tot de geestelijke gezondheidszorg is evident aangezien het filosofisch consultantschap zichzelf van bij aanvang de facto positioneert op dezelfde ‘markt van welzijn en geluk’. Willens nillens dringt zich een inhoudelijke uitklaring op die verder gaat dan een louter negatieve erkenning van de psychotherapiepraktijk. Zoals uitgelegd in de vorige paragraaf is de filosofisch consultant inderdaad geen psychotherapeut, en sluit hij inhoudelijk beter aan bij de counselor.⁶⁵ Maar er zijn ook pragmatische redenen waarom het filosofisch consultantschap best de kaart kan trekken van de counseling, niet in het minst omdat het dan kan delen in de expertise en ervaring van een inmiddels sterk geëvolueerde geestelijke gezondheidszorg. Het uitbouwen van een specifieke basisopleiding, in openlijke samenwerking met andere counseloropleidingen, is aangewezen. De kennismaking met allerlei therapievormen, methodes en technieken geeft immers concrete invulling aan een basisvorming als counselor en oriënteert deze tevens op het bredere veld van de geestelijke gezondheidszorg. Deze vertrouwdheid stelt de filosofisch consultant in staat om beter in te schatten wanneer en op welke manier een eventuele doorverwijzing kan gebeuren, wat voor zowel de consultant als de cliënt een absolute meerwaarde is. Tot slot draagt de kadering binnen de counseling ook bij tot een verduidelijking van de consultant–cliëntrelatie. Een (quasi) vriendschapsrelatie tussen consultant en cliënt is onmogelijk te rijmen met de professionele relatie die het filosofisch consult impliceert. Een element dat deze professionele relatie mee

⁶⁵ Dat filosofisch consultantschap geen psychotherapie is, impliceert uiteraard geenszins dat de gesprekken voor de cliënt geen therapeutisch effect hebben. Schuster merkt in dit verband terecht op dat iets therapeutisch kan zijn zonder dat het therapie is, zoals iets komisch kan zijn zonder dat het een komedie is. Zij beschrijft het onderscheid als volgt: “[Therapie is] een door de wetenschap ontdekte of ontworpen methode van genezing, terwijl het therapeutische spontaan kan gebeuren om welbevinden teweeg te brengen.” (S.C. SCHUSTER, *Filosofische praktijk*, p. 36)

instelt en deze behoedt te verzanden in een relatie van afhankelijkheid, is de vooraf afgesproken vergoeding van de inspanning van de consulent. Eerder dan een negatieve connotatie op te roepen in termen van 'vermarkting', onderstreept deze vergoeding de positie van de consulent als diegene die zijn expertise en tijd ter beschikking stelt van de cliënt. Een duidelijk kader schept voor de consulent de voorwaarden opdat het betrokken luisteren naar en onbevooroordeeld meedenken met de cliënt zo optimaal mogelijk kan verlopen.

Een verdere profilering van het filosofisch consulentchap als een variant van counseling, inclusief een actieve uitwisseling van know-how en ervaring met de psychotherapie-sector, hoeft niet noodzakelijk te leiden tot de door sommige consulenten gevreesde verstarring of onderdrukking. Een gemeenschappelijke basisopleiding als counselor hoeft geenszins de creativiteit van de individuele consulent te verstikken. Dat deze vrees van de filosofisch consulenten ongegrond is, wordt ook bewezen in de opleiding tot psychotherapeut. Een opleiding legt altijd slechts een basis, waarop men als praktijkbeoefenaar op de eigen wijze verder bouwt. Aan de hand van de eigen persoonlijkheid en concrete werkervaring, ontwikkelen zowel de consulent als de therapeut na verloop van tijd een eigen stijl.

De verdere verheldering van het profiel van het filosofisch consulentchap brengt, ten tweede, ook de noodzaak van een duidelijke positiebepaling ten aanzien van de academische filosofie aan de orde. De verhouding van het filosofisch consulentchap tot de academische filosofie is voor de meeste consulenten duidelijker en minder problematisch dan die tot de psychotherapie. Het is immers de academische basisopleiding in de filosofie die bij de consulent fungeert als het inhoudelijke referentiekader van de gesprekken met de cliënt. De geschiedenis van de filosofie toont aan dat de menselijke conditie vragen en antwoorden met zich meebrengt die mensen als reflecterende individuen met elkaar verbinden. De consulent fungeert als het ware als klankbord en katalysator om de vragen en inzichten van de cliënt in dit bredere perspectief te plaatsen. Het verschil tussen een niet-filosofisch en een filosofisch consult blijkt niet enkel uit de aard van de gespreksonderwerpen, maar ook uit de wijze waarop deze onderwerpen worden besproken. Een

filosofisch gesprek dient immers per definitie volgens de criteria van de rationaliteit te verlopen, waarbij pro's en contra's van bepaalde redeneringen en inzichten worden verkend en tegen elkaar afgewogen. De consulent moet erover waken dat de verschillende perspectieven op een rationele manier worden beargumenteerd.

De openheid van de consulenten naar de academische filosofie is echter omgekeerd evenredig met het enthousiasme in de andere richting. De huidige academische filosofie besteedt tot dusver weinig of geen aandacht aan deze praktische uitloper van haar opleiding.⁶⁶ Nochtans zou het een discipline die reflexief betrokken is op de samenleving betamen om de huidige interesse in de praktische filosofie op te merken en te vertalen in haar curriculum, bijvoorbeeld in de vorm van een kennismaking met praktische filosofie in een hoorcollege of oefeningen in de procedureel-rationele activiteit van het filosoferen in een werkcollege. Ook kwaliteitsbewaking zou een reden kunnen zijn voor de academische filosofie om het fenomeen van de praktische filosofie kritisch te bekijken en om op zijn minst te onderzoeken of en hoe ze kan bijdragen tot de verdere uitbouw ervan. Tegenstanders van deze gedachte, zoals de Canadese academica en filosofisch consulente Petra von Morstein, zien hierin machinaties van de academische filosofie om de filosofische praktijk te monopoliseren en politiekeconomisch te controleren. Ook Schuster vreest dat een “verder doorvoeren van de academische professionalisering van de filosofische praktijk [...] deze naar alle waarschijnlijkheid [zal] ontdoen van haar revolutionaire ethos en haar [zal] veranderen in een in hoge mate professioneel betoog dat in feite weinig bijdraagt”.⁶⁷ Maar aangezien een nadere bepaling en een bewaking van het filosofische gehalte van het filosofisch consulentschap zich onmogelijk in een vacuüm kan voltrekken, zullen bepaalde filosofisch consulenten het rebelse stadium moeten ontgroeien en het mee mogelijk maken dat academische filosofen hen als partners respecteren.

⁶⁶ Jan Bransens *Word zelf filosoof* is slechts één voorbeeld van hoe academische filosofie kan aanknopen bij en kwalitatief bijdragen tot de maatschappelijke interesse in de praktijk van het filosoferen (J. BRANSEN, *Word zelf filosoof*, Diemen, Veen Magazines, 2010).

⁶⁷ S.C. SCHUSTER, *Filosofische praktijk*, p. 74.

6. CONCLUSIE

De geschetste context maakt duidelijk dat er ruimte is voor het filosofisch consulentenschap naast het bestaande aanbod in de geestelijke gezondheidszorg en naast de academische filosofie. Het komt er echter op aan deze ruimte in de toekomst verder af te bakenen en coherent in te vullen. Zonder duidelijkheid over de eigen aanpak kan het filosofisch consulentenschap moeilijk waardering verwachten voor zijn verdiensten. Het filosofisch consulentenschap kan geen lang noch gelukkig leven beschoren zijn wanneer het pretendeert psychotherapie te zijn, en evenmin wanneer het de banden met de academische filosofie doorknipt. De reëelste dreiging voor zijn voortbestaan gaat echter momenteel uit van de ongegronde afkeer die vele filosofisch consulenten koesteren voor methodische systematisering en structurele verankering in een maatschappelijk erkende en herkenbare sector. Enkel wanneer dit manco verder kan worden verholpen, kan het filosofisch consulentenschap een welkome aanvulling bieden op het bestaande therapie- en counselingaanbod, alleen nog maar gelet op de lange wachtlijsten in de geestelijke gezondheidszorg. Vanuit de psychotherapie-sector zelf komt de laatste tijd meer en meer het signaal dat cliënten zich op consultatie aanbieden met ‘normale’ menselijke problemen, existentiële vragen of alledaags algemeen-menselijk ongeluk, waarbij psychotherapie niet of nauwelijks helpt.⁶⁸ Meteen wordt, binnen het ruimere kader van het geestelijke gezondheidszorgaanbod, een potentiële niche duidelijk voor het filosofisch consulentenschap. Eveneens blijkt dat het filosofisch consulentenschap aan een actuele vraag tegemoet komt. Deze maatschappelijke relevantie zet de roep om structurele verheldering en omkadering volgens ons enkel nóg meer kracht bij. De noodzakelijke zelfverheldering moet voorkomen dat het filosofisch consulentenschap ofwel de zwarte doos blijft die ze momenteel is ofwel, erger nog, in de toekomst verwordt tot een doos van Pandora.

⁶⁸ P. VERHAEGHE, *Het einde van de psychotherapie*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2009, pp. 177-178.

SLEUTELWOORDEN: filosofisch consulentschap, praktische filosofie, psychotherapie, counseling, socratisch gesprek, levenskunst.

KEY-WORDS: philosophical counseling, practical philosophy, psychotherapy, counseling, Socratic dialogue, art of living.

SUMMARY: *Philosophical Counseling: Pandora's Black Box?*

Though a recent phenomenon, philosophical counseling has a long history. Secularization and the remaining influence of the Enlightenment motto 'think for yourself' are only two of the factors that facilitate the current revival of the ancient Greek view of philosophy as a way of life. Despite its worldwide success, philosophical counseling lacks a clear profile. There is surprisingly little consensus among counselors about the aim or method of their practice. The authors of this article claim that the ambiguous relation to psychotherapy and the one-dimensional relation to academic philosophy jeopardize the future of philosophical counseling. After providing a historical background and a critical description of current practices within philosophical counseling, they suggest a way out of its identity crisis.